

Мізрах І.А.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки

Вінницького інституту конструювання

одягу та підприємництва

(м. Вінниця, Україна)

КОРУПЦІЯ, ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Корупція (від лат. *Corruptere* – розбещувати) – термін, зазвичай визначає використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених йому прав з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству і моральним принципам [1, с. 217].

Однак важливі, як відомо, не події, а явища. Важливо не констатувати і навіть не описати саму подію, а пізнати справжню природу явища, виявити причини і умови, що його породжують. Але саме тут серед вчених і практиків спостерігається значна розбіжність у судженнях. Існування корупції визнається всіма, але далі єдності в констатації цього факту справа не йде. Ні рівень корупції в різних країнах, ні її значення не оцінюються вченими однаково. Найчастіше те, що сприймається, як корупція в одній країні, не відноситься до неї в іншій. Такий стан пояснюється, по-перше, складністю вивчення корупції, як соціального і етичного явища; по-друге, множинністю її проявів.

Небезпека корупції проявляється в різних аспектах: політичному, соціально-економічному, правовому, ідеологічному. Політична корупція завдає серйозної шкоди демократичному устрою суспільства. Як сказав ще в 1777 р видатний англо-ірландський державний діяч Едмунд Берк: «Свобода не може існувати довгий час в суспільстві, де процвітає корупція» [2]. І хоча корупція не обов'язково призводить до краху демократії, вона, безсумнівно, викликає її деградацію. Очевидно, що корупціонери при владі ніколи не допустять свободи слова, появи серйозної опозиції, проведення вільних виборів, які можуть похитнути їхню владу. Політична небезпека корупції проявляється, перш за все, у зниженні керованості суспільства і неможливості функціонування державного апарату. Йдеться по-перше про економічні втрати державного бюджету, що призводять до його дефіциту а, отже, й до неможливості повноцінної реалізації функцій держави, по-друге до руйнування державного апарату внаслідок корупційної кадрової політики, по-третє – до зниження авторитету держави і державних службовців серед населення, створення їх негативного, поганого образу, що, в свою чергу,

часто призводить до соціально-політичних потрясінь. Одним із прикладів такого розвитку подій є відомі явища, які отримали загальну назву - «кольорові революції».

Досвід більшості країн світу свідчить про те, що традиційні спроби перемогти або обмежити корупцію тільки за допомогою жорстких правоохоронних заходів не дають бажаних результатів. На думку багатьох вчених, такий стан справ пояснюється тим, що корупція реалізується в сфері дії надактивних факторів мотивації поведінки людини – багатства і влади. На думку деяких дослідників, саморегульований обмін матеріальними ресурсами і інформацією (управлінськими рішеннями), що існує в корупційній системі, наділяє цю систему здатністю до самоорганізації, а отже, до стійкого самозбереження. До того ж самі офіційні заборони і санкції найчастіше є предметом купівлі-продажу і, чим вони суворіші, тим вище їх ціна. Такий стан справ змушує багатьох говорити про марність боротьби з корупцією і навіть про визнання її неминучим явищем і легалізації деяких форм корупційних відносин.

Аналізуючи корупцію в масштабах суспільства, потрібно, перш за все, приймати до уваги те, що вона економічно обумовлена і мотивована. Головним мотивом, який рухає корупціонером, є певна вигода, зиск, що виражається в сумі матеріальних активів, які він має намір присвоїти. Навіть, якщо в той чи інший момент на перші ролі в корупційну взаємодію можуть виступити й інші мотиви, все одно, в кінці-кінців, мова йде про вигоду. Цей момент якраз і полегшує протидію корупції. Справа в тому, що економічна діяльність досить формалізована, має досить чіткі фінансово-матеріальні параметри доступні зовнішньому контролю. Крім того, вона і визначає можливість певних ефективних форм покарання за корупційні правопорушення. Так, загальновизнано, що найбільш ефективними засобами кримінальної репресії за корупцію є не строк позбавлення волі, навіть якщо він реальний, а саме штраф у великих розмірах або ж конфіскація майна. Дані покарання позбавляють сенсу корупційні дії, не дають можливості подальшого використання результатів корупційних акцій.

Величезною шкодою, яку завдає корупція в економічній сфері, перш за все, можна вважати збільшення вартості економічних угод. Як відзначають дослідники – як тільки можливість отримання особистої вигоди стає реальністю, в сторону відходять всі законні критерії укладання контракту: вартість, якість, умови поставки тощо. Все це призводить до різкого завищення вартості всіх товарів і послуг, вироблених або наданих в країні. При цьому потрібно зважати, що сам продавець хабарі з власної кишені не платить, а закладає їх у ціну товару. Це призводить до того, що справжнім платником корупційної «ренти» є кінцевий споживач, найчастіше пересічні громадяни. Тому насе-

лення в країні з розвиненою корупцією, ніколи не досягне гідного рівня добробуту, яким би чином державна влада не ратувала за розвиток і модернізацію економіки. Норма прибутку корупціонерів нічим не обмежена крім їх жадібності і технічної можливості вилучення матеріально-фінансових цінностей. При підвищенні обсягу та кількості цих цінностей, створюваних суспільством, також буде підвищуватися і обсяг суспільних багатств, що привласнюються. Це положення чітко підтверджують наявні дані про обсяги нелегальних фінансових потоків з країни, які майже не корелюють з реальною ситуацією в економіці.

Таким чином, корупція в економічній сфері призводить до деградації національного народного господарства, зuboжіння мас населення, посилення соціальної нерівності.

Небезпека корупції в правовій сфері похідна від політичної та економічної корупції. Справа в тому, що право і правова система в певному сенсі «обслуговують» політику і економіку. Відповідно корупційні інтереси не дають розвинути праву в напрямку створення такого правового режиму в країні, в якому були б неможливі значні корупційні прояви. Тут велике значення має активне лобювання корупціонерами своїх інтересів, за допомогою корумпованих депутатів Верховної Ради.

Проблеми національної безпеки і корупції в теоретичному плані схожі в тому, що, не дивлячись на свою «популярність», мають досить розмиті теоретичні обриси. Незважаючи на те, що в їх основі не тільки доктринальні тексти, а й певна нормативна правова база, тим не менше, і національна безпека, і корупція є поняттями багато в чому невизначеними, що, звичайно, позначається і на розвитку їх теорії і в практичному втіленні відповідних теоретичних напрацювань в реаліях державно-правового життя.

Не вдаючись зараз в конкретний аналіз поняття «національна безпека», зазначу тільки, що його основним недоліком є досить широкий обсяг, який дозволяє застосовувати його в масштабах від класичної військової безпеки до проблем мовної ситуації в суспільстві. В цілому не заперечуючи значущості багатьох сучасних кризових явищ і їх потенційної небезпеки для розвитку суспільства, хотілося б все ж більшої ясності по їх номенклатурі. В іншому випадку широта поняття національної безпеки, насиченого соціально-політичною експресією, може дезорієнтувати, як суспільство, так і органи державної влади, що, в кінцевому рахунку, може призвести до девальвації вихідного поняття. Так, наприклад, в сфері кримінально-правової науки зароджується тенденція розглядати конкретні злочини, як загрозу національній безпеці, що, з огляду на той

факт, що в особливій частині Кримінального кодексу міститься декілька тисяч складів злочинів, може призвести до досить абсурдної ситуації.

Не краще становище і з поняттям корупції. Як зазначалося раніше, воно є каменем спотикання в багаторічних суперечках фахівців. Претензії до дефініції корупції приблизно ті ж що і до поняття національної безпеки – відсутність сутнісного критерію дозволяє чітко розмежовувати це явище від явищ суміжних.

Разом з тим, навіть не маючи чіткого доктринального уявлення про феномени національної безпеки і корупції, громадськість і органи державної влади усвідомлюють життєву значущість явищ, які стоять за зазначеними термінами. Тому цілком зрозуміла тривога і заклопотаність, якою наповнені нормативні та політичні тексти, присвячені цим проблемам.

Слід зазначити також, що при уважному вивченні національних стратегій національної безпеки і протидії корупції також виникають деякі питання про єдиний підхід до розуміння співвідношення цих явищ. У той час, як в стратегії протидії корупції явно і недвозначно говориться про неї (корупцію), як про одну із загроз безпеки України або навіть системних загроз безпеки, в стратегії національної безпеки корупція розглядається в ряду подібного роду явищ: злочинністю, тероризмом та екстремізмом. Тут виникає дисбаланс в розумінні важливості проблем.

У роботах сучасних дослідників з тривогою підкреслюються грізні ознаки корупції: системність, всеосяжність, структурованість, ієрархічність, латентність. Відзначається розвиток політичної корупції, зміцнення її міжрегіональних і міжнародних зв'язків, злиття з організованою злочинністю. Саме ці обставини дали поштовх антикорупційній активності серед органів влади усіх рівнів. Однак цей поштовх має ті негативні риси, які вже багато разів виявлялися в подібного роду акціях. Йдеться про негативні риси «кампанійщини»: бюрократизм, некомпетентність, приписки, кар'єристські домагання тощо. Взагалі слід розрізняти політичну кампанію і «кампанійщину». Держава не може тримати під постійним контролем всі сфери життєдіяльності суспільства. Тому державна політика часто будується на кшталт кампаній, тобто в залежності від важливості того чи іншого напрямку основні сили і засоби концентруються на цих ділянках. Далі після вирішення актуальних проблем, ставляться нові завдання. Будь-яка подібна кампанія будується за певним алгоритмом, що дозволяє досягти необхідних результатів. Однак будь-яку кампанію супроводжує «кампанійщина», тобто набір негативних моментів пов'язаних з суб'єктивними потребами частини управлінців. Йдеться про прагнення зайняти нове службове становище, приховати свою некомпетентність, отримати

нагороди, використовувати виділені матеріально-фінансові ресурси і таке інше. Яскравий приклад «компанійщини» сучасної ситуації у державі: засоби масової інформації наповнені повідомленнями правоохоронних органів про різке зростання притягнутих до відповідальності корупціонерів, якими виявляються лікарі, вчителі, працівники поліції і т.п. Назвати їх «ворогами номер один» нашої державності – очевидно неможливо. Однак статистична звітність цілком благополучна. Тому слід відрізнити кампанію від «компанійщини», тим більше не підміняти одне поняття іншим. Зрозуміло, що сучасна боротьба з корупцією є актуальною політичною кампанією, і потрібно зробити все, щоб вона була більш ефективною [3].

Зазначене положення особливим чином висвічує стан корупції в системі загроз національній безпеці. Справа в тому, що багато загрози є об'єктивно вираженими, тобто зримими. Наприклад, відставання у військовій техніці, боєприпасах, падіння демографічного потенціалу, екстремізм і тероризм – це чинники цілком очевидні, які можуть піддаватися суворому об'єктивному аналізу. Інша справа – корупція, яку часто порівнюють з внутрішньою хворобою державного організму. Наприклад, може існувати боєздатна військова частина, але з керівництвом ураженим корупцією (що межує зі зрадою) вона навряд-чи стане справжнім оплотом держави. Подібного роду факти мали місце в недавньому минулому. Досить схожа ситуація і в інших сферах. При зовнішньому благополуччі, керівництво або мозковий центр організаційних структур може бути вражений корупцією, що власне зведе нанівець ефективність будь-яких сил забезпечення національної безпеки.

Проблема корупції, як однієї із загроз національній безпеці вимагає свого переосмислення в напрямку більш чіткого розуміння негативної латентної ролі корупції в усіх системах національної безпеки. Тут необхідно виходити з родових ознак сучасної корупції: системності, ієрархічності, структурованість, зв'язку з організованою злочинністю, латентності. Наступним моментом, що є ключовим в роботі з протидії корупції є визнання провідним суб'єктивного людського фактора. Відоме з історії гасло «Кадри вирішують все!» найкраще ілюструє антикорупційну політику держави. Рухаючись в цьому напрямку можливо говорити про підвищення ефективності заходів протидії корупції.

Небезпека корупції для сучасної демократичної держави визначається тим, що сучасна корупція має ряд особливостей, які значно підвищують її небезпеку. До таких особливостей відносять:

1). Інституціоналізація корупції – це перетворення її з розряду злочинів окремих чиновників в масове соціальне явище, яке стає звичним елементом соціально-економічної системи. У ситуації реформування значних сфер суспільних відносин, корупція здатна глибоко проникати в структури влади і економіки. Так, проведена раніше широка приватизація державних підприємств України породила небачену корупцію, яку можна порівняти тільки з африканськими «банановим» режимами. Як відзначають дослідники, велика частина колишньої загальнонародної, державної власності дісталася новим власникам за відверто злочинними корупційними схемами. Отримавши великі економічні активи, нові власники, звичайно ж, максимально налаштовані на їх утримання, для чого використовуються інші корупційні схеми для впливу на політику. Інституціоналізація корупції породила таку її властивість, як системність і вертикальну інтегрованість. Як показують ті рідкісні випадки викриття великих корупційних формувань, всі вони будуються за принципом «піраміди», коли в її основі знаходяться рядові співробітники тих чи інших структур, котрі збирають «данину» з населення або підприємців і частина цих коштів передається на наступний рівень, по ієрархії. І, як правило, слідству ніколи не вдається дійти до верхівки такої корупційної «піраміди». Зрозуміло, що кожен вищий рівень не тільки жорстко контролює нижчий, але і забезпечує його захист, щонайменше в тих обсягах, які йому доступні.

2). В даний час відбулося зрощення корупційної злочинності з загальнокримінальною або організованою злочинністю. Таким чином, злочинність перейшла в новий якісний стан в порівнянні з 90-ми роками минулого століття. Організована злочинність забезпечує ефективність і безпеку корупційних схем, не гребуючи відверто кримінальними прийомами: замовними вбивствами, залякуванням свідків, вимаганням, викраденням людей. У складі сучасних корупційних мережевих структур аналітики виділяють три елементи: а) групи посадових осіб, які забезпечують прийняття для «замовників» вигідних рішень; б) комерційні або фінансові структури («замовники»), реалізують отримані пільги, вигоди, преференції і перетворюючи їх в гроші та інші матеріальні цінності; в) групи захисту діяльності корупційних мережевих структур, яку здійснюють посадові особи з правоохоронних органів і учасники кримінальних структур.

Як вірно зазначали політики, організована злочинність – це якісно новий стан злочинності, коли вона вбудована в соціальну систему, робить істотний вплив на інші елементи системи: на економіку і політику.

3). Процеси глобалізації торкнулися і корупційної діяльності. Незважаючи на зусилля міжнародної спільноти до послуг корупціонерів офшорні зони, банківські техно-

логії переказів і укриття злочинних грошей, можливості міжнародних злочинних співтовариств. У сучасному світі існує ряд держав, влада у яких принципово не виконує норми міжнародного права, явно або неявно надаючи притулок злочинцям з інших країн.

4). Корупційна злочинність стала високоінтелектуальною, що виражається, як у створенні витончених схем скоєння злочинів, так і відходу від відповідальності. Ті, часто, мізерні покарання, які отримують члени злочинних угруповань – це результат саме продуманої системи безпеки, яка розробляється для тієї чи іншої злочинної схеми, а до послуг затриманих корупціонерів завжди кращі адвокати. В рамках цієї діяльності відбувається чітко скоординована взаємодія різних сил: від кампаній в пресі, до погроз або підкупу працівників судово-прокурорських органів з метою мінімізації покарання, або взагалі звільнення від нього. Від спійманого корупціонера потрібно тільки одне: нічого не розкривати і нікого не здавати. Тому вже нікого не дивують мінімальні терміни покарання для осіб, які вчинили значні корупційні злочини.

5). Сучасна корупція значно розширює «зони впливу» проникаючи в ті сфери, які раніше від неї були закриті. Мова йде про суди, прокуратуру, органи державної безпеки. Є приклади прямого входження представників організованої злочинності в керівні органи цих структур, починаючи навіть з отримання посад у відомчих навчальних закладах. Неконтрольована кадрова політика дозволяє цим особам згодом займати високі керівні посади. Це не дуже складно, оскільки через механізми політичної корупції у вищих ешелонах влади представники корупційних структур посилюють свій вплив.

6). Корупція, глибоко укорінилась у суспільні відносини, сама може породжувати страшні злочини, кількість яких зростає останнім часом. Йдеться про екстремізм і тероризм. Принципово важливо те, щоб влада, політична еліта суспільства зберігала вірність високим моральним стандартам, а не занурювалась в корупцію. Ця проблема має наріжне значення для протидії розвитку ідеології екстремізму і, як її наслідок - тероризму. Корупційне поводження «владь імущих» є для молоді вагомим обґрунтуванням неминучості терористичної та екстремістської діяльності.

7). Сучасна корупційна злочинність, володіючи великими економічними активами, може впливати і на ідеологію держави, впроваджуючи в свідомість співгромадян різні вигідні їм ідеологічні схеми. Так, наприклад, в пресі дуже мало матеріалів на тему успішної протидії корупції в інших країнах, проте постійно демонструється думка, що корупція це незнищенне явище. Інша тема подібного роду, це ідея одвічної корумпованості влади, з акцентом на те, що хабарництво це ментальна характеристика свідомості

наших співгромадян. Ці ідеї аж ніяк не безневинні, оскільки не дають можливості повноцінно використовувати в боротьбі з корупцією енергію суспільства, паралізуючи всі спроби народної ініціативи в цій справі.

Висновок.

Розуміння боротьби з корупцією, як боротьби не стільки з її проявами, скільки з умовами, що її породжують, висуває на перший план рішення таких задач, як організація боротьби з корупцією на всіх її рівнях; звуження простору варіантів і обставин, що сприяють корупції; вплив на мотиви корупційної поведінки; створення атмосфери суспільного неприйняття корупції у всіх її проявах тощо.

Пов'язані з цим невідкладні заходи фахівцями називаються: жорсткий контроль зон корупційного ризику в державних і муніципальних органах (служби приватизації, митниці, податкові та правоохоронні органи і т.д.); гласність у сфері боротьби з корупцією; соціальний захист державних і муніципальних службовців; структурну стабілізацію державної і муніципальної служби на основі відмови від безперервних структурних перетворень.

Одним з найважливіших умов обмеження корупції в Україні може і повинно стати підвищення престижу державної і муніципальної служби, що неможливо без формування нової професійної етики у державній та муніципальній службі, яка дозволила б оздоровити моральну обстановку в сфері державної та муніципальної влади і управління, та зменшити ймовірність скоєння корупційних дій.

Список використаних джерел:

1. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
2. A Letter to the Sheriffs of Bristol, on the Affairs of America, 1777. Електронний доступ: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier/912/
3. Антикорупційна політика в Україні: Електронний доступ: http://www.naiiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_7.html